

Peruskoulun todelliset alkuunpanijat

Markku Niemi: *Peruskoulun unohtuneet alkuunpanijat. Vapaa kansalaistoiminta 1960- ja 1970-lukujen suuressa koulun uudistuksessa.* Into 2019.

Diplomi-insinööri Markku Niemen teos on saanut alkunsa lupauksesta, jonka hän antoi isälleen rehtori

Onni Niemelle. Hän lupasi kirjoittaa kirjan *Satanahka Oy:n* toimitusjohtajan Aarne Hellemaan ja isänsä unohdetusta panoksesta koulunuudistuksen aloittamiseen. Hän ei ole ensimmäistä kertaa asialla. Vuonna 2017 hän kirjoitti samasta asiasta sisarensa Eeva-Mari Aron kanssa *Tieteessä tapahtuu* -lehden viidenteen numeroon.

Niemi nimittää kirjaansa tutkielmaksi, joka perustuu koulunuudistustyössä syntyneeseen pöytäkirja-, raportti- ja lausuntoaineistoon. Teokselle ei kuitenkaan tehdä oikeutta, jos sitä arvioidaan tieteellisenä tutkielmana. Silloin korostuu käytetyn kirjallisuuden ja lähdeviitteiden puutteellisuus sekä näkökulman subjektiivisuus.

Pidän Niemen teosta kuitenkin tärkeänä, koska siinä koulunuudistusta tarkastellaan toisenlaisesta näkökulmasta kuin tavallisesti. Peruskoulun syntyminen oli ennen kaikkea koulutusjärjestelmän uudistus, jonka toteuttamiseksi tarvittiin komiteoiden muistioita, työryhmien raportteja ja koulukokeiluja. Tutkijoiden huomio on kiinnittynyt tehtyihin ratkaisuihin, eturyhmien ja poliittisten puolueiden intresseihin ja uudistuksen tuloksiin, mutta ei ruohonjuuritason työhön, joka teki uudistuksen mahdolliseksi.

Niemi toimii toisin. Hän seuraa Aarne Hellemaan ja Onni Niemen suunnitelmia, etenee ruohonjuuritasolta kohti suuria päätöksiä ja raportoi tavasta, jolla uudistajat toimivat. Tämä näkökulman arvo jää helposti huomaamatta, kun koulukokeiluun ja suunnitteluun suhtaudutaan aineistona, jota käytetään suurien päätösten valmisteleamiseen. Ruohonjuuritason ajatukset ja pyrkimykset unohtuvat helposti, kun huomio kiinnittyy uudistajien ja vastustajien liikkeisiin uudistusten suurella taistelukentällä.

Teoksen kirjoittaja pitää uudistajien työpanoksen unohtamista epäoikeudenmukaisena. Hellemaan ja Niemen tapaisilla lahjakkailla ja luovilla ihmisillä on ideoita vaikka muille jakaa. Väil-

lä ideointi saa ylimitoitettuja painotuksia, kuten Hellemaalla ja Niemellä heidän halutessaan uudistaa koko koulutusjärjestelmä, opettajainkoulutus ja yliopistolaitos. Yhteiskunnan uudistaminen koskettaa kaikkia, eikä koulutuksen uudistamisen pohtiminen ei ole hallintovirkamiesten tai tutkijoiden yksinoikeus. Suuria ajatuksia voi ajatella yhtä hyvin Kiukaissa kuin Helsingissä.

Kiukaisten yhteiskoulu koulukokeiluineen oli jo sellaisenaan mielenkiintoinen saavutus. Pitkäjänteisen toiminnan näyttämöksi muodostui Koulu-uudistus ry:n Koulusuunnittelutoimisto, joka rupesi laatimaan suunnitelmia kunnille tulevaa koulunuudistusta varten. Koulujen sijoittelu ja niiden volyymi oli otettava huomioon aluesuunnittelussa, johon 1960-luvulla uskottiin. Valtakunnallista kokonaisuutena työn pohjaksi ei kuitenkaan ollut olemassa. Järjestöjen merkitys uudistuksen eteneemisessä oli tämän takia merkittävä. Ylimpien kouluviranomaisten kyky johtaa toimintaa ja ratkaista ongelmia oli Niemen mielestä varsin vaatimaton.

Onni Niemi ymmärsi Jaako Itälän johtaman Koulusuunnittelutoimiston tehneen yhteistyötä Väestöliiton kanssa, mutta sai huomata, että tultuaan nimitetyksi Väestöliiton toiminnanjohtajaksi Itälä alkoi puhua toimiston työstä Väestöliiton hankkeena. Vaikka monissa työryhmissä ja komiteoissa oli asiantuntijoina Koulusuunnittelutoimiston väkeä, he olivat niissä yksityishenkilöinä eivätkä taustaorganisaationsa edustajina. Koulunuudistuseidoiden läpi vieminen edellytti voimaa ja sitä oli vahvoilla järjestöillä ja poliittisilla puolueilla. Ruohonjuuritason toimijat päättyivät tahtomattaan voittajien käsikassaroiksi. Uudistuksen tuomista uusista viroista tuli kilpailun ja poliittisen pelin kohteita.

Aarne Hellemaa pettyi opettajankoulutusideoissa koettuihin vastoinkäymisiin ja siirtyi viemään liike- ja koulutusideoitaan kehi-

tysmaihin. Onni Niemi taas päätyi Rauman opettajankoulutuslaitoksen didaktiikan lehtoriksi. Itälän ura johti ministeriksi. Uudistajien ajatukset hedelmöittivät peruskoulun luomista, mutta Niemen mielestä uudistuksen pioneerien työ unohdettiin.

Vaikka epäoikeudenmukainen unohtaminen on Markku Niemen teoksen pääjuonne, muistaminen ja unohtaminen voivat olla paradoksaalisia. Muutama vuosi ennen Itälän kuolemaa olin Helsingin Tieteiden talolla seminaarissa, jossa hän käytti asiantuntevan ja kiintoisan puheenvuoron. Minulta kyseltiin, kuka puhuja oli. Osa paikalla olleista kasvatustutkijoista ei tuntenut Itälää. Unohtuminen on näköjään myös voittajien kohtalo.

PAULI AROLA

Kirjoittaja on filosofian tohtori, joka on tutkinut kasvatusta, politiikkaa ja yhteiskunnan muuttumista.